

12. Jones, M., Onslow, M., Packman, A., Williams, S., Ormond, T., Schwarz, I., & Gebiski, V. (2005). Randomised controlled trial of the Lidcombe programme of early stuttering intervention. *BMJ*, 331(7518), 659. <https://doi.org/10.1136/bmj.38520.451840.E0>. [in English].
13. Sjøstrand, Å., Kefalianos, E., Hofslundsengen, H., Guttormsen, L. S., Kirmess, M., Lervåg, A., Hulme, C., & Bottegaard Næss, K.-A. (2021). *Non-pharmacological interventions for stuttering in children six years and younger*. Cochrane Database of Systematic Reviews, 2021(9), CD013489. <https://www.cochranelibrary.com/cdsr/doi/10.1002/14651858.CD013489.pub2/full> [in English].
14. Richard F. Starkweather, & Janet H. Gottwald. (1990). *The Demands and Capacities Model II: Clinical Applications*. Austin, TX: Pro-Ed. [in English].
15. Franken, M. C., & Laroës, E. (2021). *RESTART-DCM Method: Revised edition 2021*. RESTART-DCM. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 15.08.2026

Прорецензовано 10.09.26

Схвалено до друку 5.10.2026

УДК: 376.42

Юрій Косенко,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

kosenko75@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2723-2031>

Researcher ID: A-2452-2019

Scopus ID: 57430300900

Yurii Kosenko,

PhD in Pedagogy, Associate Professor

of the Department of Special and Inclusive Education

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка,

вул. Роменська 87, м. Суми, 40002, Україна

Sumy State Pedagogical University named

after A. S. Makarenko,
St. 87, Romenskaya, Sumy, 40002, Ukraine

Лариса Одинченко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти та інклюзії
odinchenkolk@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4629-0600>
Researcher ID: D-8653-2018

Larysa Odynchenko,
PhD in Pedagogy, Associate Professor
of the Department of Special Education and Inclusion

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., 84116, Україна

State Higher Educational Institution
«Donbas State Pedagogical University»,
General Batyuk St., 19, Sloviansk, Donetsk region, 84116, Ukraine

ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ З ТЕКСТОМ ПІДРУЧНИКА У НАВЧАННІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

TECHNOLOGY OF WORKING WITH TEXTBOOK TEXT IN TEACHING STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Анотація. У статті здійснено теоретико-методичний аналіз технологічних підходів до організації роботи з текстом підручника в процесі навчання школярів з інтелектуальними порушеннями. Акцентовано увагу на необхідності цілеспрямованого дидактичного опрацювання навчального тексту з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності, рівня сформованості навчальних умінь, темпу засвоєння інформації та специфіки мовленнєвого розвитку учнів.

Обґрунтовано доцільність адаптації змістового, структурного та мовного компонентів навчального матеріалу, а також добору доступних способів його представлення й

опрацювання. Визначено, що ефективність роботи з текстом підручника забезпечується системним поєднанням поетапності навчальних дій, логічної структуризації інформації, візуалізації змісту, використання доступних мовних конструкцій та прийомів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності школярів. Розкрито зміст основних етапів технологічної організації роботи з текстом, а саме: орієнтаційно-підготовчого, аналітико-діяльнісного, операційно-практичного та рефлексивно-узагальнювального.

Охарактеризовано комплекс педагогічних прийомів, спрямованих на забезпечення усвідомленого сприймання, розуміння, систематизації та відтворення навчальної інформації, зокрема коментоване й вибіркове читання, словниково-семантичну роботу, постановку запитань до тексту, визначення його основної думки, складання таблиць і схем, переказ змісту, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а також використання ілюстрацій, картографічних матеріалів та інших засобів візуальної підтримки. Запропонований підхід розглядається як засіб підвищення доступності навчального тексту, активізації самостійної діяльності учнів та забезпечення більшої результативності засвоєння ними програмового матеріалу.

Висвітлено роль технологічної організації навчальної діяльності у спеціальній та інклюзивній освіті, де комплексне застосування педагогічних прийомів сприяє розвитку самостійності, пізнавальної активності та навчальної впевненості дітей з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: спеціальна освіта, інклюзивна освіта, педагогічні технології, технологічний підхід, діти з особливими освітніми потребами, учні з інтелектуальними порушеннями, корекція, опрацювання навчальних текстів підручника, розвиток предметних компетентностей.

Abstract. The article considers technological approaches to the processing of the educational text of the textbook in the process of teaching schoolchildren with intellectual disabilities. Special attention is paid to the adaptation of the content, methods and forms of presentation of educational information in accordance with the cognitive capabilities of children. It is emphasized that effective processing of the text requires a phased assimilation of the material, its structuring, visual support, simplification of language structures and activation of students' cognitive activity. The article outlines the main stages of the technological approach: orientation-preparatory, analytical-activity, operational-practical and reflexive-generalizing, as well as key techniques of pedagogical activity, in particular commented reading, dictionary work, compiling tables, retelling of the educational text, using illustrations, diagrams and maps.

It is shown that the combination of orientation, analytical, practical and generalizing activities contributes to the formation of subject competence, the development of speech activity,

independence, skills of analysis and comprehension of what has been read. Examples of organizing work with a textbook are given, including thematic orientation, work on keywords and highlighting the main ones, which ensures the gradual assimilation of the material and increases the readiness of students to perceive new information.

The role of technological organization of educational activities in special and inclusive education is highlighted, where the complex application of pedagogical techniques contributes to the development of independence, cognitive activity and educational confidence of children with intellectual disabilities. The results of the study confirm that technological approaches to working with the educational text of the textbook increase the effectiveness of assimilation of educational material and contribute to the social adaptation of students, forming basic competencies for further learning and personal development.

Key words: special education, inclusive education, pedagogical technologies, technological approach, children with special educational needs, students with intellectual disabilities, correction, processing of educational texts of the textbook, entwicklung fachlicher kompetenzen.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах реформування спеціальної та інклюзивної освіти особливої актуальності набуває пошук ефективних педагогічних рішень, спрямованих на забезпечення доступного сприймання, розуміння й засвоєння навчального матеріалу учнями з інтелектуальними порушеннями. Результати наукових досліджень засвідчують, що ефективність навчання цієї категорії школярів значною мірою визначається адаптацією змісту, методів і способів подання інформації до їхніх пізнавальних можливостей.

Навчальний текст підручника є одним із основних засобів засвоєння знань учнями з інтелектуальними порушеннями, однак його опрацювання часто ускладнюється недостатнім розвитком мовлення, обмеженим словниковим запасом, особливостями уваги, пам'яті, логічного мислення та труднощами у встановленні причинно-наслідкових зв'язків. Це зумовлює необхідність застосування спеціальних технологічних підходів, які передбачають поетапне опрацювання текстової інформації, її структурування та візуальну підтримку, спрощення складних мовних конструкцій і стимулювання пізнавальної активності школярів. Технологізація роботи з навчальним текстом створює передумови для підвищення ефективності навчання та доступності освітнього

матеріалу для дітей цієї категорії.

Проблема набуває особливої значущості в умовах сучасних освітніх викликів, коли педагог має поєднувати корекційно-розвиткову спрямованість навчання з компетентнісними вимогами, забезпечуючи індивідуалізацію освітнього процесу учнів з інтелектуальними порушеннями. Застосування технологічних підходів до опрацювання текстів підручника сприяє не лише засвоєнню програмового матеріалу, а й розвитку мовленнєвої активності, самостійності, умінь аналізувати та розуміти прочитане. Це, своєю чергою, є важливою передумовою соціальної адаптації та подальшого освітнього розвитку таких учнів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема технологізації освітнього процесу посідає важливе місце в сучасних педагогічних дослідженнях. Теоретико-методичні засади педагогічних технологій, їх роль в оновленні змісту, методів і організаційних форм навчання висвітлено у працях А. Алексюка, В. Бикова, В. Бондаря, І. Дичківської, В. Євдокимова, І. Зязюна, Л. Крамущенко, І. Кривоноса, В. Лозової, І. Малафіїка, О. Пехоти, І. Підласого, І. Прокопенка, С. Сисоєва, І. Смагіна, В. Харагірла, А. Шерудило та інших [2; 4; 9; 11; 12; 13; 15; 18].

У їхніх дослідженнях педагогічна технологія розглядається як засіб цілеспрямованої організації освітнього процесу, підвищення його результативності, активізації пізнавальної діяльності та забезпечення прогнозованих освітніх результатів.

Важливе теоретичне підґрунтя для сучасного розуміння організації навчання становлять праці J. Bang, J. Bruner, J. Piaget, A. Maslow, M. Montessori, E. Meck, R. Gelman, R. Johanson, C. Rogers та інших представників гуманістичного й особистісно орієнтованого напрямів. Учені обґрунтували необхідність урахування індивідуальних можливостей і потреб дитини, розвитку її пізнавальної активності та самостійності, підтримки внутрішньої мотивації, а також поетапного й доступного ускладнення навчального матеріалу. Зазначені положення мають особливе значення для організації роботи з навчальним текстом, оскільки саме текст підручника є

одним із провідних засобів подання та засвоєння систематизованої навчальної інформації [3].

Важливе місце у розвитку теоретичних і методичних засад сучасної спеціальної та інклюзивної освіти посідають дослідження, присвячені використанню педагогічних технологій у навчанні, корекційно-розвитковій роботі та реабілітації осіб з особливими освітніми потребами. Наукові напрацювання О. Гончарової, Т. Королевської, О. Кукушкіної, О. Легкого висвітлюють можливості технологічного забезпечення освітнього процесу дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Окремі аспекти застосування сучасних технологій у роботі з особами з порушеннями зору досліджували П. Федорець, Г. Цейтлін. Проблематику навчання дітей із порушеннями мовлення вивчали О. Боряк, О. Качуровська, М. Шеремет та інші. Особливості використання педагогічних технологій у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями досліджували Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, А. Колупасва, О. Король, С. Миронова, О. Мякушко, Л. Одинченко, Л. Прохоренко, М. Супрун, І. Сухіна, С. Трикоз, О. Чеботарьова, С. Чупахіна та інші. Значний внесок у розроблення технологічних підходів до навчання дітей із порушеннями слуху зробили В. Жук, В. Засенко, С. Литовченко, К. Луцько, Б. Мороз, О. Таранченко та інші. Методологічні аспекти використання сучасного інформаційно-комунікаційного середовища в освітньому процесі та соціальній реабілітації осіб з інвалідністю обґрунтовано у працях А. Шевцова. У межах зазначених досліджень педагогічні технології розглядаються як важливий інструмент удосконалення освітнього процесу, підвищення його доступності та забезпечення відповідності навчання індивідуальним можливостям учнів [6; 7; 10; 11; 14; 17].

Науковці наголошують, що ефективність таких засобів значною мірою залежить від їх педагогічно обґрунтованого добору, відповідності віковим, пізнавальним та індивідуальним можливостям учнів, а також дотримання визначених психолого-педагогічних і методичних вимог. За умови правильного використання технологічні засоби розширюють можливості традиційного навчання та можуть сприяти підвищенню доступності, наочності й

результативності засвоєння навчального матеріалу [3].

Результати попередніх досліджень дають підстави розглядати педагогічні технології не лише як сукупність технічних або цифрових засобів, а як цілісну систему організації навчальної діяльності, орієнтовану на створення доступних умов для сприймання, осмислення та засвоєння інформації. Це положення є особливо важливим у контексті навчання учнів з інтелектуальними порушеннями, для яких добір способів подання й опрацювання навчального матеріалу безпосередньо пов'язаний із їхніми пізнавальними та мовленнєвими можливостями.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що попри достатню розробленість проблеми педагогічних технологій у спеціальній освіті питання цілісної технологізації роботи саме з навчальним текстом підручника учнів з інтелектуальними порушеннями залишається недостатньо висвітленим. Це зумовлює потребу в подальшому теоретичному обґрунтуванні та розробленні технологічних підходів до опрацювання навчальних текстів з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності, мовленнєвого розвитку та освітніх потреб цієї категорії учнів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності технологічної організації роботи з текстом підручника в навчанні учнів з інтелектуальними порушеннями та визначенні її структурно-змістових компонентів, послідовності реалізації й комплексу педагогічних прийомів, спрямованих на забезпечення доступності навчальної інформації та поетапного її осмислення.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення та порівняння наукових ідей щодо визначення технологічних підходів до опрацювання навчального тексту в процесі навчання школярів з інтелектуальними порушеннями.

Результати дослідження. Технологічний підхід до організації навчальної діяльності передбачає системне поєднання змісту, методів, прийомів і послідовних дій учителя та учнів, спрямованих на досягнення конкретного освітнього результату. У процесі навчання дітей з інтелектуальними порушеннями особливого значення набуває технологізація роботи з

навчальним текстом підручника, оскільки саме підручник виступає основним джерелом навчальної інформації, засобом формування уявлень, понять, суджень і розвитку предметної компетентності. Робота з текстом у цьому випадку повинна бути чітко структурованою, доступною, поетапною і передбачати багаторазове повернення до змісту навчального матеріалу.

Зауважимо, навчальний текст підручника виконує не лише інформаційну, а й розвивальну функцію, оскільки в процесі його опрацювання формуються навички аналізу, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення, виділення головного, а також уміння використовувати отримані знання у практичній навчальній діяльності. Саме тому технологічний підхід до роботи з навчальним текстом передбачає не окреме використання методичних прийомів, а їх цілеспрямоване поєднання в єдину систему навчальних дій.

Початковим етапом такої роботи є *орієнтаційно-підготовчий етап*, під час якого вчитель організовує ознайомлення учнів зі структурою навчальної книги. Ознайомлення дітей з підручником розпочинається вже на першому уроці. Насамперед учитель звертає увагу школярів на зміст підручника, його тематичну побудову, хронологічні межі навчального матеріалу, структуру розділів і параграфів. Учні разом із педагогом вчаться знаходити назви тем, визначати послідовність їх вивчення, розуміти значення умовних позначень, рубрик, запитань, додаткових текстів, ілюстрацій і карт тощо.

Особливо важливо на цьому етапі сформувати в учнів уміння користуватися методичним апаратом підручника. Для дітей з інтелектуальними порушеннями це є необхідною умовою поступового розвитку навчальної самостійності. Учитель повинен послідовно пояснювати призначення кожного структурного елемента навчальної книги: змісту, запитань після тексту, словника термінів, ілюстрацій, картографічних матеріалів. Такий підхід забезпечує первинну орієнтацію в навчальному матеріалі та створює основу для подальшого усвідомленого сприймання тексту [5].

На вступних уроках або на початку вивчення нового розділу важливо застосовувати прийом попереднього тематичного орієнтування. Учитель разом з учнями читає назви нових тем, гортає сторінки підручника, звертає увагу на

ілюстрації, історичні портрети, карти, підписи до зображень, коротко характеризує історичних діячів, події та суспільні явища, які будуть вивчатися. Такий прийом дає змогу сформуванню загального уявлення про зміст майбутньої роботи та підвищує готовність учнів до сприймання нової інформації.

Наступним етапом є *аналітико-діяльнісний етап*, у межах якого центральне місце займає коментоване читання навчального тексту. Саме цей прийом у спеціальній педагогіці вважається одним із найбільш результативних у процесі первинного засвоєння нового матеріалу. Його технологічна цінність полягає в тому, що читання супроводжується поетапним поясненням змісту, встановленням смислових зв'язків і активізацією мовленнєвої діяльності учнів.

Коментоване читання доцільно організовувати як послідовну технологію поетапного опрацювання навчального тексту. Її структура передбачає підготовку учнів до сприймання інформації, безпосереднє смислове опрацювання окремих частин тексту та подальше узагальнення й перевірку засвоєного матеріалу. Такий підхід дає змогу дозувати навчальну інформацію, забезпечувати її поступове осмислення та враховувати пізнавальні можливості учнів з інтелектуальними порушеннями.

Спочатку варто актуалізувати знання та життєвий досвід учнів, пов'язані з темою тексту, створити мотиваційну ситуацію, ознайомити дітей із заголовком та ілюстраціями, спрогнозувати можливий зміст навчального матеріалу. Важливою складовою цього етапу є словникова підготовка. Учитель пояснює незнайомі терміни, мовні конструкції, звертає увагу на правильну вимову та значення нових слів. За потреби терміни фіксуються на дошці, у словниках або зошитах, а згодом багаторазово використовуються учнями в усному та писемному мовленні. Така організація словникової роботи сприяє не лише розумінню конкретного тексту, а й поступовому закріпленню нової лексики.

Опрацьовувати текст доречно невеликими змістовими частинами. Учні читають окремий абзац, після чого разом із учителем з'ясовують його зміст, визначають основну інформацію, відповідають на уточнювальні запитання та встановлюють смислові зв'язки між описаними фактами і подіями. За необхідності педагог пояснює складні речення, повторює окремі фрагменти,

співвідносить нову інформацію з уже відомими учням знаннями. Після опрацювання кожного змістового фрагмента здійснюється перехід до наступного абзацу із встановленням зв'язку між ними.

Важливим компонентом коментоване читання є використання візуальних опор. Ілюстрації, карти, схеми, таблиці, підписи до зображень та інші засоби наочності допомагають конкретизувати словесну інформацію та полегшують її розуміння. Учитель може запропонувати учням знайти в тексті опис зображеного об'єкта чи події, пояснити зміст малюнка, співвіднести інформацію тексту з картою або схемою, визначити, який фрагмент тексту відповідає певній ілюстрації [8]. Поєднання словесної та зорової інформації створює додаткові опори для осмислення навчального матеріалу.

Кращий результат у коментованому читанні буде досягнуто за умови проведення систематизації опрацьованої інформації та встановлення цілісного змісту тексту. Доречно проводити узагальнюючу бесіду, під час якої учні відтворюють основні факти, визначають головну думку, встановлюють зв'язки між окремими частинами матеріалу та формулюють висновки. Розуміння прочитаного доцільно перевіряти за допомогою коротких завдань: вибору правильної відповіді, завершення речення, встановлення відповідності, відновлення послідовності подій або виконання практичного завдання.

Коментоване читання доцільно розглядати не як сукупність окремих прийомів роботи з текстом, а як цілісну, послідовно організовану систему взаємопов'язаних дій учителя та учнів. Ефективність такої роботи значною мірою залежить від чіткості її організації, дотримання визначеної послідовності етапів і поступового переходу від підготовки до сприймання тексту, до його осмислення, узагальнення та перевірки розуміння. З огляду на це, організацію коментованого читання навчального тексту доцільно здійснювати за таким алгоритмом:

1. Актуалізація наявних знань і життєвого досвіду учнів. Створення пізнавальної ситуації.
2. Первинне ознайомлення з текстом (читання заголовка, розгляд ілюстрацій, визначення теми тексту, прогнозування його змісту).

3. Попередня словникова робота (пояснення ключових незнайомих слів і понять).

4. Читання абзацу навчального тексту (самостійне, почергове або спільне читання / читання вчителем із подальшим повторенням учнями).

5. Сміслові опрацювання прочитаного (пояснення змісту абзацу, визначення головної інформації, встановлення причинно-наслідкових та інших смислових зв'язків).

6. Закріплення змісту абзацу (бесіда за прочитаним, відповіді на запитання, виконання короткого завдання, робота з ілюстрацією, схемою або ключовими словами).

7. Перехід до наступного абзацу (встановлення зв'язку між попередньою та наступною частинами тексту).

8. Послідовне опрацювання всього тексту (повторення зазначеної послідовності щодо кожного змістового фрагмента).

9. Узагальнююча бесіда (систематизація основної інформації, встановлення взаємозв'язків між окремими частинами тексту).

10. Формулювання висновків (визначення основної думки тексту, виділення ключових положень).

11. Контроль і практичне застосування (виконання завдання на відтворення, розуміння або застосування засвоєної інформації).

Важливою складовою роботи з навчальним текстом є *операційно-практичний етап*, на якому учні не лише відтворюють сприйняту інформацію, а й здійснюють цілеспрямовані дії щодо її пошуку, відбору, упорядкування та використання. Після первинного ознайомлення зі змістом тексту доцільно організовувати виконання завдань, спрямованих на активне опрацювання навчальної інформації. Зокрема, учні можуть знаходити та виписувати імена, дати, географічні назви, терміни й визначення понять, відшукувати в тексті відповіді на сформульовані запитання, добирати фактичний матеріал відповідно до плану майбутньої відповіді [1]. Така діяльність забезпечує перехід від пасивного сприймання навчального матеріалу до його свідомого застосування.

Одним із пріоритетних напрямів цієї роботи є формування в учнів уміння виокремлювати основну інформацію та відрізнити її від другорядної. З цією метою доцільно використовувати завдання на визначення ключових слів і словосполучень, формулювання головної думки окремих змістових частин, складання простого плану параграфа. На початковому етапі зазначені операції потребують поетапного пояснення та безпосередньої підтримки педагога. У міру формування відповідних навичок рівень допомоги поступово зменшується, що створює умови для самостійного виконання учнями окремих операцій із текстовою інформацією.

Підвищенню результативності роботи сприяє застосування графічних способів систематизації навчального матеріалу – хронологічних таблиць, календарів подій, порівняльних схем та інших видів структурно-логічних опор. Їх використання дає змогу впорядковувати фактичний матеріал, встановлювати часові, причинно-наслідкові та порівняльні зв'язки між окремими подіями й явищами. Зокрема, під час вивчення історичного матеріалу в учнів з інтелектуальними порушеннями поступово формується здатність співвідносити події з конкретним часовим періодом, визначати їхню послідовність та усвідомлювати загальну логіку розвитку історичних процесів.

Самостійним напрямом операційно-практичної роботи виступає переказ навчального тексту, який одночасно виконує діагностичну, закріплювальну та мовленнєво-розвиткову функції. За допомогою переказу вчитель отримує можливість визначити рівень розуміння учнями змісту, а самі учні – закріпити засвоєну інформацію та вдосконалювати навички зв'язного мовлення. Доцільно формувати в них поетапний алгоритм підготовки короткого переказу: повторне уважне читання тексту, виділення основних слів і смислових орієнтирів, визначення послідовності викладу, складання простого плану та передавання змісту власними словами [9].

Під час організації переказу необхідно враховувати типові труднощі, характерні для учнів з інтелектуальними порушеннями, зокрема порушення логічної та часової послідовності викладу, пропуски істотної інформації, надмірну увагу до окремих другорядних деталей або механічне відтворення

фрагментів тексту. Для подолання зазначених труднощів педагогу доцільно застосовувати систему додаткових опор: навідні та уточнювальні запитання, ілюстративний матеріал, готові або частково заповнені плани, ключові слова, словесні підказки та інші засоби структурування змісту [8]. Поступове скорочення обсягу зовнішньої допомоги сприяє переходу від виконання завдання за зразком до більш самостійного відтворення навчальної інформації.

Наступним структурним компонентом роботи з навчальним текстом є рефлексивно-узагальнююча діяльність, спрямована на осмислення учнями результатів власної пізнавальної діяльності, систематизацію опрацьованої інформації та формулювання узагальнених висновків. На цьому етапі важливо сформулювати в учнів розуміння того, що висновок має відображати сутнісні характеристики вивченого матеріалу, зокрема розкривати причини виникнення певних подій або явищ, їх значення, взаємозв'язки та можливі наслідки.

Доречно організувати колективне формулювання висновків за участю педагога. Учитель організовує обговорення, ставить навідні запитання, допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки та підводить учнів до узагальненого судження. У подальшому, в міру розвитку навичок аналізу й узагальнення, учням пропонується зіставляти власні міркування з узагальненнями, запропонованими в навчальному тексті або підручнику, визначати їхню відповідність та за потреби уточнювати сформульовані висновки. Така робота сприяє поступовому переходу від зовнішньо організованого узагальнення до більш самостійного осмислення навчальної інформації.

Важливим елементом технології опрацювання навчального тексту є організація самостійної діяльності учнів, яка має здійснюватися з урахуванням їхніх пізнавальних можливостей та під систематичним педагогічним супроводом. Самостійні завдання повинні характеризуватися конкретністю інструкції, доступністю змісту, чіткою структурованістю та посильністю для виконання. До таких завдань можуть належати пошук і виписування визначень, знаходження в тексті назв географічних об'єктів, складання простого плану, заповнення таблиці, встановлення відповідності між запитанням і необхідною

інформацією, добір фактів для обґрунтування певного твердження тощо. Важливо, щоб рівень самостійності поступово підвищувався, а обсяг безпосередньої допомоги педагога – зменшувався.

Розширенню та поглибленню змісту навчального тексту сприяє залучення адаптованих фрагментів науково-популярної та художньої літератури. Їх використання дає змогу урізноманітнити інформаційне наповнення уроку, конкретизувати окремі положення підручника, створити додаткову мотивацію до навчання та підтримувати пізнавальний інтерес учнів до теми уроку. Додаткові матеріали можуть використовуватися для повідомлення цікавих фактів, характеристики історичних постатей або літературних персонажів, уточнення особливостей природних явищ і об'єктів, а також підготовки коротких усних чи письмових повідомлень на основі опрацьованої інформації [10]. Добір таких матеріалів повинен відповідати віковим, пізнавальним і мовленнєвим можливостям учнів та не перевантажувати основний навчальний зміст.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, технологічні підходи до роботи з навчальним текстом підручника передбачають цілісну систему послідовних педагогічних дій, у межах якої кожен етап має конкретну дидактичну функцію. Поєднання орієнтаційної, аналітичної, практичної та узагальнюючої діяльності забезпечує не лише засвоєння навчального матеріалу, а й сприяє поступовому формуванню предметної компетентності, розвитку самостійності, пізнавальної активності та навчальної впевненості в учнів з інтелектуальними порушеннями.

Внесок авторів. Юрій Косенко – концептуалізація, методологія, формальний аналіз, розроблення технологічного підходу до опрацювання тексту підручника, написання (оригінальна чернетка); Лариса Одинченко – концептуалізація, методологія, аналіз наукових джерел, розроблення та обґрунтування педагогічних прийомів роботи з текстом підручника, написання (оригінальна чернетка). Юрій Косенко, Лариса Одинченко – написання (перегляд і редагування), візуалізація та узгодження остаточної версії статті.

Внесок авторів – 50 % / 50 %.

Використання III. Під час підготовки цієї статті автори не використовували інструменти штучного інтелекту.

Етична декларація. У статті здійснено аналіз, синтез, узагальнення та порівняння наукових ідей щодо визначення технологічних підходів до опрацювання навчального тексту в процесі навчання школярів з інтелектуальними порушеннями.

Дослідження є теоретичним аналізом відкритих джерел і не передбачає безпосередньої взаємодії з людьми. Відповідно, отримання спеціального етичного висновку для такого типу дослідження не потрібно.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Відкрита наука (Open science). Низка даних дослідження доступна у відкритому депозитарії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України

<https://ispukr.org.ua/?p=11309>. та за посиланнями: <https://surl.li/wwwxbi>;

<https://surl.li/cc/vaxshc>; <https://surl.li/zbpipz>; <https://surl.li/msszxm>;
<https://surl.li/njdtop>; <https://surl.li/mcefmy>; <https://surl.li/cc/mrlyxt>;
<https://surl.li/ykwkbw>; <https://surl.li/lgplth>; <https://surl.li/vmvsax>;
<https://surl.li/bvgrew>; <https://surl.li/jfudde>.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гіренко, Н. А., Гришин, Ю. А., & Липа, В. О. (2010). Методика викладання історії в допоміжній школі : методичні рекомендації. Слов'янськ, 150 с. URL: <https://surl.li/wwwxbi>.
2. Дичківська, І. М. (2012). Інноваційні педагогічні технології : підручник. Київ, Академвидав, 352 с. URL: <https://surl.li/cc/vaxshc>.
3. Дудник, Н., Гірняк, С., & Свійонтик, О. (2023). Педагогічні технології : навчально-методичний посібник. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 156 с.
4. Зязюн, І. А., Крамущенко, Л. В., & Кривонос, І. Ф. (2008). Педагогічна майстерність : підручник. К. : СПД Богданова А. М., 376 с. URL: <https://surl.li/zbpipz>.
5. Косенко, Ю. М. (2024). Методика викладання історії учням з інтелектуальними порушеннями : посібник. Суми : ФОП Цьома С. П., 315 с.

6. Косенко, Ю. М., Боряк, О. В., & Король, О. М. (2020). Застосування комп'ютерних дидактичних ігор у навчанні історії школярів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного класу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 77, 3, 76–89. URL: <https://surl.li/msszxm>.
7. Косенко, Ю. М., Супрун, М. О., Боряк, О. В., & Король, О. М. (2021). Цифрові технології як інструмент формування абстрактних понять в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 85, 5, 42–61. URL: <https://surl.li/njdtop>.
8. Косенко, Ю., & Сіденко, Ю. (2023). Алгоритм роботи учнів з порушеннями інтелектуального розвитку з історичними писемними джерелами. *Освіта. Інноватика. Практика*. 11, 4, 43–49. URL: <https://surl.li/mcefmy>.
9. Одинченко, Л. К. (2016). Методична організація роботи зі структурними компонентами підручника географії в школах для дітей з розумовою відсталістю. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 7, 2, 244–254. URL: <https://surl.cc/mrlyxt>.
10. Одинченко, Л. К. (2009). Особливості організації роботи з текстом підручника на уроках географії в допоміжній школі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету : Серія соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, XII, 231–234.
11. Одинченко, Л. К., & Скиба, Т. Ю. (2015). Активізація пізнавальної діяльності учнів спеціальної школи шляхом використання інноваційних технологій навчання. *Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегії розвитку у національному та світовому вимірі. Матеріали Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітації (15-16 жовтня 2015 р.)*. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, I, 71–72.
12. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник. (2018) / І. Ф. Прокопенко, О. М. Іонова, В. І. Євдокимов та ін. Харків : ХНПУ, 457 с. URL: <https://surl.li/ykwkbw>.
13. Сисоєва, С. О. (2006). Основи педагогічної творчості : підручник. К. : Міленіум, 344 с. URL: <https://surl.li/lgplth>.
14. Смагін, І. І. (2015). Особистісно орієнтоване і суб'єктивно орієнтоване навчання в сучасній загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 1, 183–191. URL: <https://surl.li/vmvsax>.
15. Чеботарьова, О. В., Блеч, Г. О., Бобренко, І. В., Гладченко, І. В., Трикоз, С. В., Мякушко, О. І., & Сухіна, І. В. (2023). Сучасні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах кризових викликів. К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 664 с. URL: <https://ispukr.org.ua/?p=11309>.

16. Харагірло, В. Є. (2021). Інноваційні педагогічні технології у професійній діяльності педагогів : навчально-методичний посібник. Біла Церква, БІНПО. 112 с.
17. Чупахіна С. В. (2019). Особливості використання інформаційних технологій в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями. *ЛОГОС : Мистецтво наукової думки*. 5, 79–84. URL: <https://surl.li/bvgrew>.
18. Шерудило, А. В. (2019). Сутність, зміст, структура і функції інноваційної діяльності вчителя в умовах модернізації педагогічної освіти. *Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: компетентнісний та інтегрований підходи: монографія*. Суми, Вінниченко М. Д., 245–269. URL: <https://surl.li/jfudde>.

REFERENCES

1. Hirenko, N. A., Hryshyn, Yu. A., & Lypa, V. O. (2010). *Metodyka vykladannia istorii v dopomizhnii shkoli : metodychni rekomendatsii* [Methods of teaching history in a special school : methodological recommendations]. Sloviansk. 150. URL: <https://surl.li/wwwxbi> [in Ukrainian].
2. Dychkivska, I. M. (2012). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii : pidruchnyk* [Innovative pedagogical technologies : textbook]. Kyiv, Akademvydav. 352. URL: <https://surl.cc/vaxshc> [in Ukrainian].
3. Dudnyk, N., Hirniak, S., & Sviontyk, O. (2023). *Pedahohichni tekhnolohii : navchalno-metodychnyi posibnyk* [Pedagogical technologies : teaching and methodological manual]. Drohobych, DDPU im. Ivana Franka. 156 [in Ukrainian].
4. Ziaziun, I. A., Kramushchenko, L. V., & Kryvonos, I. F. (2008). *Pedahohichna maisternist : pidruchnyk* [Pedagogical skills: textbook]. K. : SPD Bohdanova A.M., 376. URL: <https://surl.li/zbpipz> [in Ukrainian].
5. Kosenko, Yu. M. (2024). *Metodyka vykladannia istorii uchniam z intelektualnymy porushenniamy : posibnyk* [Methodology for teaching history to students with intellectual disabilities: a guide]. Sumy : FOP Tsoma S. P., 315 [in Ukrainian].
6. Kosenko, Yu. M., Boriak, O. V., & Korol, O. M. (2020). *Zastosuvannia kompiuternykh dydaktychnykh ihor u navchanni istorii shkolariv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh inkluzyvnoho klasu* [The use of computer didactic games in teaching history to schoolchildren with intellectual disabilities in an inclusive classroom]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*. 77, 3, 76–89. URL: <https://surl.li/msszxm> [in Ukrainian].
7. Kosenko, Yu. M., Suprun, M. O., Boriak, O. V., & Korol, O. M. (2021). *Tsyfrovi tekhnolohii yak instrument formuvannia abstraktnykh poniat v uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku* [Digital technologies as an instrument for forming abstract concepts in

students with intellectual development disorders]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*. 85, 5, 42–61. URL: <https://surl.li/njdtop> [in Ukrainian].

8. Kosenko, Yu., & Sidenko, Yu. (2023). Alhorytm roboty uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku z ist.orychnymy pysemnymy dzherelamy [Algorithm of work of students with intellectual disabilities with historical written sources]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*. 11, 4, 43–49. URL: <https://surl.li/mcefmj> [in Ukrainian].

9. Odynchenko, L. K. (2016). Metodychna orhanizatsiia roboty zi strukturnymy komponentamy pidruchnyka heohrafii v shkolakh dla ditei z rozumovoiu vidstalistiui [Methodological organization of work with structural components of a geography textbook in schools for children with mental retardation]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky): zbirnyk naukovykh prats – Current issues of correctional education (pedagogical sciences): collection of scientific papers*. Kamianets-Podilskyi : Medobory-2006, 7, 2, 244–254. URL: <https://surl.li/cc/mrlyxt> [in Ukrainian].

10. Odynchenko, L. K. (2009). Osoblyvosti orhanizatsii roboty z tekstem pidruchnyka na urokakh heohrafii v dopomizhnii shkoli [Peculiarities of organizing work with the textbook text in geography lessons in a special school]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets- Podilskoho derzhavnogo universytetu : Seriia sotsialno-pedahohichn – Collection of scientific works of Kamianets-Podilskyi State University : Social and pedagogical series*. Kamianets-Podilskyi : Axioma, XII, 231–234 [in Ukrainian].

11. Odynchenko, L. K., & Skyba, T. Yu. (2015). Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti uchniv spetsialnoi shkoly shliakhom vykorystannia innovatsiinykh tekhnologii navchannia [Activation of cognitive activity of special school students through the use of innovative teaching technologies]. *Korektsiino-reabilitatsiina diialnist : stratehii rozvytku u natsionalnomu ta svitovomu vymiri. Materialy Mizhnarodnoho konhresu zi spetsialnoi pedahohiky, psykholohii ta reabilitatsii (15-16 zhovtnia 2015 r.) – Correctional and rehabilitation activities: development strategies in the national and global dimensions. Materials of the International Congress on Special Pedagogy, Psychology and Rehabilitation (October 15-16, 2015)*. Sumy : Publishing house of Sumy State University named after A. S. Makarenko, I, 71–72 [in Ukrainian].

12. Pedahohichni tekhnologii v pidhotovtsi vchyteliv : navchalnyi posibnyk [Pedagogical technologies in teacher training: a textbook] (2018) / I. F. Prokopenko, O. M. Ionova, V. I. Yevdokymov ta in. Kharkiv : KhNPU, 457. URL: <https://surl.li/ykwkbw> [in Ukrainian].

13. Sysoieva, S.O. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti : pidruchnyk [Fundamentals of pedagogical creativity: Textbook]. K. : Milenium, 344. URL: <https://surl.li/lgplth> [in Ukrainian].

14. Smahin, I. I. (2015). Osobystisno oriientovane i subiektyvno oriientovane navchannia v suchasni zahalnoosvitnii shkoli [Personally oriented and subjectively oriented learning in a modern secondary school]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*. 1, 183–191. URL: <https://surl.li/vmvsax> [in Ukrainian].
15. Chebotarova, O. V., Blech, H. O., Bobrenko, I. V., Hladchenko, I. V., Trykoz, S. V., Miakushko, O. I., & Sukhina, I. V. (2023). Suchasni tekhnolohii psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh kryzovykh vyklykiv [Modern technologies of psychological and pedagogical support of children with intellectual disabilities in conditions of crisis challenges]. K., Mykola Yarmachenko Institute of Physical Education and Sports of the National Academy of Sciences of Ukraine, 664. URL: <https://ispukr.org.ua/?p=11309> [in Ukrainian].
16. Kharagirlo, V. E. (2021). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii u profesiinii diialnosti pedahohiv : navchalno-metodychnyi posibnyk [Innovative pedagogical technologies in the professional activity of teachers : teaching and methodological manual]. Bila Tserkva, BINPO. 2021. 112 p. [in Ukrainian].
17. Chupakhina, S. V. (2019). Osoblyvosti vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v roboti z ditmy z intelektualnymy porushenniamy [Peculiarities of using information technologies in working with children with intellectual disabilities]. *ΛΟΓΟΣ : Mystemstvo naukovoï dumky – ΛΟΓΟΣ : The Art of Scientific Thought*. 5, 79–84. URL: <https://surl.li/bvgrew> [in Ukrainian].
18. Sherudylo, A. V. (2019). Sutnist, zmist, struktura i funktsii innovatsiinoi diialnosti vchytelia v umovakh modernizatsii pedahohichnoi osvity [The essence, content, structure and functions of the innovative activity of the teacher in the conditions of modernization of pedagogical education]. *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly: kompetentnisnyi ta intehrovanyi pidkhody : monohrafiia – Professional training of future teachers of primary school: competency-based and integrated approaches : monograph*. Sumy, Vinnychenko M. D. 245–269. URL: <https://surl.li/jfudde> [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 9.09.2026

Прорецензовано 24.09.26

Схвалено до друку 5.10.2026

УДК 37.015.3–376.352

Ігор Бобень,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти